

észt nép bizalommal tekintsen a jövő elé. Ha újra dőlni fog is kelet-ről a sívár homok, az intelligens észrt nép lelkét nem fogja tudni elszikkasztani, s ez a fontos. Egy ország, hol egyetemi orvostanárok mennek kaszárnyákba előadást tartani a nemi betegségek pusztító hatásáról, mire egy év alatt felére csökken a betegek száma a megtett preventív intézkedések folytán; egy ország, hol a tanári kar legjobb erői (egyetemiek) mennek a népfőiskolákba előadásokat tartani (igaz, hogy „jó pénzért”); ahol az állam a művészeket segíve, hozzájárul egy csinos kiállítású, gazdag tartalmú reprezentatív szépirodalmi folyóirat (*Looming* = Teremtés) fenn tartásához; ahol nagy számban vannak a csupán könnyű olvasmányt és szórakozást nyújtó szépirodalmi, illusztrált folyóiratok vagy népies lapok (Agu, Aeg, Odamees, Kodu, Romaan); ahol a halászoknak, gazdáknak, iparosoknak, kereskedőknek, pedagógusoknak, s mindenféle foglalkozást űzőknek (még a főiskolásoknak is) megvan a maguk fényképekkel ellátott, izléses kiállítású s fennakadás nélkül megjelenő szakközlönye; ahol az ipari vagy művészeti kiállítást látogató leg-egyszerűbb ember is katalógussal kezében vizsgálja a kiállított tárgyakat; ahol nincs analfabetizmus, nincsenek a publikum előtt tett grandiózus gesztusok, de van csendes és szolid áldozatkészség: ott lehet kulturfőlényről beszélni, s ott nincs ok a csüggedésre, a jövőtől való félelemre!

A magasabbfokú tudományért, elsősorban a tartui egyetemért, a tudományos folyóiratokért és kiadványokért, az észrt múzeumért, valamint a színművészet érdekében hozott áldozatokról pedig nem is beszéltem! *Virányi Elemér.*

Reinhardt „Nagy színjátszóház”-a és a tömegszínház kérdése. A nagy háború utáni Németország annak az érzésnek a hatása alatt áll, amely már mult századi győzelme után is elfogta volt, hogy t. i. mind a mostani összeomlás, mind az akkori eredmény kultúrájában gyökerezett. Egyre hangosabban hirdetik a hozzáférők, hogy Németország a lefolyt félszázad gazdasági előretörésében elvesztette a németiségét és,

ami még fájdalmasabb, műveltségének az egysége is megbomlott, sőt valóságos szakadékok támadtak a nép különböző rétegei közt a lelki élet, a világnézet, a közszellem szempontjából. Ilyesmit már a XVIII. század végén is észrevett egyik-másik gondolkozó fő, pedig akkor a viszonyok még egészen mások voltak. Hardenberg-*Novalis* az időt is legyőzni akaró honvággyal sóvárgott a középkor szép szellemi egysége után („A kereszténység avagy Európa”), de ez még a művészet, esztetika, filozófia világára szorítókozó vagy volt akkor s még korántsem mutatta magát abban a hovatovább mindent lenyűgöző formában mint ma.

Ugyanez a probléma rejlik a mögött az utóbbi pár évben olyan feltűnően jelentkező törekvés mögött, hogy a művészet és a nép közt közeledést idézzenek elő minden eszközzel. A „Napkelet” ezidei februári számában szó volt már a berlini Népszínházról (Volksbühne). Ennek a tevékenysége szorosan idetartozik. Itt azonban rá lehet mutatni arra is, hogy ez egyáltalán nem elszigetelt jelenség, sőt maga az anyaintézmény is az abban a cikkben említetten kívül más utánzásra is talált. „Der Weg zur Volksbühne” (A népszínházhoz vezető út) címen az azóta, sajnos, megszűnt igen jó „Warnung” (Figyelmeztető), egyetemi hallgatók e hetilapja, a következőket állapította meg 1920 február 2-án: A népfőiskola a forradalom óta térben ugyancsak nyert és eredményeket ért el, mellette azonban a népszínpad is terjeszkedik. Az eddig egyetlen, nagy, túlterhelt berlini Volksbühne-társaság megosztása és kis, munkakedvvel meg törekvéssel előnyösen kitűnő kultúrközpontok alakítása van folyamatban. A munkásság, amelynek számára különösen igyekeznék ez a vállalkozás dolgozni, kezdetben, sőt máig is tartózkodóan viselkedett, mert a marxista köröknek kellemetlen a decentralizáció és nincs érzékük a kis művelődési központok iránt. Ez megnehezítette a délnyugati külvárosok (Steglitz központtal Friedenau, Lichterfelde, Zehlendorf) új színházársaságának a megerősödését, de ez végeredményben mégis győztesen megállta a helyét, sőt egy kitűnő Hebbel-előadással

(„Maria Magdalene“) vonta magára a figyelmet.

Elvonni a köznépet a mozik értékelenebb darabjaitól és az összeomlás után gombamódra elszaporodott más alsóbbrendű szórakoztató helyektől, ez a népszínpadok főcélja. Persze nemcsak a hirtelen nagy munkabérekhöz jutott munkásviszi most keresményét ilyen helyekre, hanem a sok másodrangú színház is bőven kap a legdrágább helyekre közönséget, bármily rossz darabhoz, a munkásnál alacsonyabb nívón álló új gazdagok osztályából. Egy népnek az alja nem mindig csak a proletariátus soraiból kerül ki. Az ilyen közönség a léhaságot kedveli mindenekfölött s így komoly, értékes darabot hovatovább szintén csak külön erre a célra alakult társaságok házaiban láthatni majd. Ilyenek is vannak immár, amelyek egyelőre egészen speciális feladatokat tűznek maguk elé, mint a „Deutsche Bühne-Theatergemeinde“ Goetheszínpada. Ennek a propaganda-füzete jellemzően így kezdődik: „Ennek a háborúnak a keserű családjai után mindig szélesebb körben s napról-napra nő az a vágy, hogy *lelkileg megújodjunk*. Az erkölcsi fölemelkedés erőihez ebben a nehéz időben elsősorban a színpad tartozik. Ez szellemi hatalom, amely az embereket a bensőséghez vezetheti, ha népünk nagy alkotó lángelméinek az útján halad.“ A továbbiakban nagyon találon utal a színházak ügyvezetésének az amerikanizálására és arra, hogy a jobb színházak értékesebb darabjai a folyton növekvő helyárok miatt hozzáférhetlenek a közönség szélesebb rétegei számára. Érdekes, hogy ez a színháztársaság milyen darabokból merete összeállítani az 1922 szeptemberétől 1923 júniusáig szóló játékidéjének a programját. Goethe „Natürliche Tochter“-je mellett Hans Sachs: „Von der Lisabetha, eines Kaufherrn Tochter“ (1546), „Lanzelot und Sanderein“ (óflamand színjáték 1495-ből), Kleist: „Guis-kard“ (töredék), Calderon: „Fürst, Freund, Frau“ (1653 körül), sőt egy Krisztus-játék („Christus-Weispiel“) is szerepel ezen a programon.

Mindezt folytatni lehetne, de egyelőre még csak a „Grosse Volksoper Berlin — Gemeinnützige A. G.“ tár-

sulásra akarok utalni, amely nemcsak címében tünteti föl az altruizmust, hanem főelve, hogy minden vállalkozói nyereség ki legyen zárva üzemeiben. A támogatására alakult társaság díszelnökéül magát a birodalmi elnököt nyerték meg. Mellette mind a gazdasági, mind a tudományos és művészeti élet előkelő nevei szerepelnek. Ez lenne egyik lehetősége annak, hogy a művészet és a nép közt szorosabb kapcsolat jöhetne létre. A másik egy még érdekesebb eszméhez vezet, amelynek a megvalósulása azonban nem egészen felelt meg a hozzáfűzött reményeknek: az aréna-színház gondolata ez, amely Reinhardt agyában fogamzott meg. 1919 decemberében nyílt meg az ő új Nagy Színjátszóháza (Grosses Schauspielhaus), amelyet a régi Schumann-cirkusz alapfalainak a fölhasználásával Poelzig épített. A háromezernézőt magába foglaló óriási körszínház mintaképei az ókori görög színházak voltak. Ezeket persze utól nem érte ez a modern óriás, mert ők bizony 20.000 nézőnek is nyújtottak helyet (az athéni Dionysos-színház). Mindamellett mai nap ez is szokatlan ezen a téren és valóban meglepő látványt nyújt ez a sok ezer, a távolság miatt kicsinynek látszó emberi alak, amint a szünetekben gigantikus méhrajként zibong, kavarog, az utolsó jel elhangzása után pedig szinte katonás fegyellemmel fordul a nagy kör közepét és a ház mélyét elfoglaló színpad felé. A színészek ugyanis nemcsak görög darabokban, de újkoriakban is sok jelenetben a kör közepén játszanak. Schiller Rablóiban ez a tér szüklákat, bokrokat, szakadékokat mutat mindazokban a fölvonásokban, melyekben a cseh erdőbe vagy a Duna vidékére visz a szerző benünket. Itt tolonganak Moor Károly és társai olyan mozgékonyással, hévvel, hogy ez maga már magával ragadja a közönséget. Az akasztófa alól megmentett Roller pajtásuknak a nagy jelenete semmi más színpadon nem képes olyan elemi erővel kiváltani azt a részegítő, tömeglelkesítő szellemet, amelyet az ifjú, férfias összetartásért, társadalomalkotásért, hacsak kicsinyben is, rajongó költő beleértett. Ha Romain Rolland „Danton“-jában a színpad szokatlan nagyságát kiaknázva egy egész tárgyalótermet

adott Reinhardt, bírák s vádlottak emelvényével, tanukkal s a nagy ablakokon kívül zajongó, hullámozó, végre pedig a terembe betörő ropant tömeggel, ezzel is kiemelte azt, hogy mi ennek a színháznak az előnye. Az író eredeti elgondolását még meg is változtatta egyben-másban a mozgalmasság fokozására, sőt az illuziót olyan tökélyre igyekezett emelni, hogy necsak nézőknek, hanem együttesekvőknek érezzék magukat a színházlátogatók. Ezt azáltal vélte elérhetőnek, ha a színpadot, azaz annak tárgyalóterem-részét úgy zárja le a „künt” tolongó néptömeg felé, hogy a közönség maga beleesik ebbe az óriási törvényszéki terembe s mintegy a hallgatóság szerepét játssza; továbbá, ha a színházlátogatók közt is helyez el a nézőtéren színészeket, kik a legizőbb hangulat pillanataiban innen kiáltanak bele a tárgyalás menetébe.

Mindez két vádat váltott ki Reinhardt ellen, kit különösen a magyar származású Franz Ferdinand Baumgarten támadt igen hevesen „Zirkus Reinhardt” címen írott tanulmányában. Az egyik, amit joggal hozhattak föl ez ellen az új színház ellen, az volt, hogy a finomabb szépségek elvesztek benne, a másik meg az, hogy zajos lármajeleneteket túlságosan kiélezett, az előadott darabokat ezeknek a megléte, azaz lehetőségére szerint válogatta meg s így félig-meddig kiérdemelte a cirkuszszínház nevet. A kritikák ismételten naturalizmusról, de egyben vad, fékevesztett romantikáról beszéltek az itteni előadásokkal kapcsolatban, May Károlyt emlegették, mint akinek élénk öröme telhetnék bennük. Elismerték azonban emellett jó oldalakat és kiemelték, hogy egyes szerencsés pillanatokban olyan tökéletes illuzióba ringatnak, amilyenben más színelőadás ritkán részesíthet. Baumgarten ezt is támadta s tényleg nagy csomó apróbb-nagyobb kifogást tudott felsorakoztatni, amelyeknek egy része azonban nem is annyira a színház ellen, mint inkább egyes oda nem való emberek ellen irányult. sőt az előadott darabok írói, így Romain Rolland ellen is. Munkája, amely helyenként a legegyszerűbb gúnyval van megírva, bizonyára hozzájárul ahhoz, hogy ezt a vállalkozást, ezt az

új színházat átsegítse a gyermekbetegekben.

A magunk szempontjából vizsgálunk kell még, hogy mikép illik bele Reinhardt alkotása a felsorolt törekvések, próbálkozások egészébe. Az ő nagy színháza kétfelé is hasonló eszmék szolgálatában áll. Százhuszezer bérlettulajdonosával tényleg a legszélesebb körben a nagyközönség elé vitte a színművészetet; de még egy nagy ideál lebegett a szeme előtt, az, hogy újra megvalósítsa azt a belső egységet színművészet és műélvezet, színpad és közönség között, amely valamikor megvolt Görögországban. Ezt nem sikerült elérnie, mert ez nem egyes embernek a zsenialitásától függ, hanem éppen azon a közszellemen fordulna meg, amelynek fájdalmas hiányát annyira érezzük mindenben, mindenfelé; hiányzik a mi korunk embereiben a hit, amely tömegszínházzá tehetné az arénát is, mert ez tette az ógörög színházat is azzá, ami volt, s ez adta a középkor passziójátékainak azt az eleven erőt, amely egész városokat s környékeket ejtett lázba. Mindenesetre jó jel azonban, hogy keresve keressük minden téren a köznek új életre keltését s keressük titokban egyúttal a hitet is, amely egyedül lehelhet lelket ebbe a közösségbe.

Koszó János.

A német ifjusági mozgalomról.
Az ifjuság szervezeteit a világ minden országában megtaláljuk, ifjusági mozgalom csak Németországban van. Ez a megkülönböztetés első pillanatra külsőlegesnek látszik, pedig az ifjusági mozgalom lényegéből fakad. Más országokban az ifjuságot felülről — a felnőttek — szervezik, bizonyos gondosan körülhatárolt paedagógiai célok érdekében és az állam szolgálatában. Gondoljunk csak a világeszkeréketre.

A német ifjusági mozgalom magának az ifjuságnak a *megmozdulása*, az ifjuságé, mely a világháború óta fájdalmasan kiábrándult a csődbejutott civilizációból, kettős intenzitással éli át a letűnő nemzedéknek ideáljaiban való csalódását, és saját erejéből új, bensőséges, lélekből fakadó kultúrát akar megteremtteni. Nem véletlen, hogy ez a mozgalom német földről indult ki,